

מזיכרונותיה של מאשה גרינבאום על אוכלוסיות מקומיות עוינות ליהודים

חיי הזוג הצעיר יכלו להתנהל בשקט, כחיייהם של אלפי זוגות צעירים אחרים במדינה, למרות הקשיים והשינויים הגדולים שהתרחשו תחת השלטון הסובייטי החדש של ליטא: דינה עבדה, יהודה למד מקצוע, ובערב – תורה, ויחד תכננו לבנות משפחה. אבל הגורל רצה אחרת: ב-23 ביוני 1941, יום לאחר שנסוגו הרוסים בבהלה מקובנה ומליטא כולה, ועוד לפני שהספיקו הגרמנים להתארגן בליטא הכבושה, השתלטו הלאומנים הליטאים על המדינה, והחלה השתוללות שכמוה לא ידעה המדינה הזאת מעולם. שישה שבועות נמשך שלטונם האכזר. יהודים רבים נתפסו והושלכו לכלא, ובמקומות אחדים – בעיקר בעיירות הקטנות יותר ובשכונות כגון סלובודקה – נערכו פוגרומים איומים. יותר ממאה קהילות יהודיות נחרבו.

האימה לא פסחה גם על קובנה. בני הזוג, ועמם קרובי משפחה, הסתגרו בדירתם של דינה ויהודה ולא העזו לצאת לרחוב. הם המתינו בחדה לבוא הפורעים, מקשיבים בדריכות לנעשה בחוץ. היה ברור שהפורעים יבואו גם לכאן, שהרי נעשו מעשים איומים בסלובודקה. ואכן, הליטאים הגיעו פתאום, כאילו משום מקום. בבת אחת ירד על הבית מטר כדורים. השמשות התנפצו ברעש, נברשות נפלו מן התקרות, טיח נפל מן הקירות, והחדרים מלאו אבק. כולם חיפשו מחסה מתחת לרהיטים, כאילו יש באלה למנוע את הצפוי. ואז, בחבטה אדירה, נפרצה הדלת, והליטאים פרצו פנימה. בקולות גסים גירשו את כולם החוצה, לרחוב. אביה של דינה, שמצא גם הוא מסתור בדירה, משום שבריאיותו הרופפת הצריכה השגחה מתמדת, גורש מן הדירה לרחוב בלי נעליים. גם אותו, כמו את שאר היהודים, האשימו הליטאים שהם קומוניסטים ושנתנו את ידם לאויבי העם הליטאי. כן חיפשו הליטאים אצל היהודים נשק, ובעיקר כסף וזהב. כאשר לא מצאו, הוציאו עליהם את חמתם. איש לא הורשה לקחת עמו חפץ כלשהו מביתו.

תוך זמן קצר היו כל היהודים בחוץ, מוקפים שרשרת צפופה של ליטאים, שהשתעשעו ביריות מעל ראשי היהודים המפוחדים. ניתנה פקודה ללכת. לאן? לאיזו מטרה? איש לא ידע. הליטאים דחקו אותם בקתות הרובים. "קדימה!" השוחט התחנן בפני כולם לומר וידוי, כי לבו ניבא את הצפוי. עוברי אורח ליטאים עמדו על המדרכות ולעגו להולכים. אחדים התקרבו וירקו עליהם. אחדים העזו יותר וסטרו – ישר, בכוח, על הפנים. אחר כך החלו לזרוק עליהם אבנים; מישהו נפל ארצה, אבל הליטאים לא הרשו להרימו. ההולכים נאלצו לעבור על הנופל, נדחפים מאחור בידי מלוויהם הליטאים.

היהודים היו בהלם. למעלה מ-700 שנה חיו בין הליטאים ולא ידעו פוגרום מהו. ליטא היתה מולדתם, והם תרמו את חלקם להצלחתה. התנהגות שכניהם מאתמול הדהימה אותם, שיתקה את התנהגותם, והחלישה את כוח העמידה שלהם.

דינה ויהודה צעדו, תומכים באביה של דינה שצעד בעמל רב, גורר את רגליו בכבדות. ככה הובילו אותם ברחובות, עד שהגיעו לבית הסוהר של העיר. עוד ועוד יהודים הוכנסו לחצר בית הכלא או לתאים הקודרים, שהיו עדים אילמים לטרגדיות רבות. כאן פגשו דינה ויהודה לראשונה יהודים שעניהם קשורות וידיהם כפותות מאחורי גבם. לאחר ששהו כמה שעות בחצר, דחסו הליטאים את דינה ואת קרוביה למרתף הכלא. למרות הקירות העבים, נשמעו במשך כל הזמן יריות מאיזה מקום. במרתף החשוך הורו להם לשבת על הרצפה, ואחר כך נעלו את הדלת. במרתף השתררה אפלה מעיקה.

בשעת לילה מאוחרת נפתחה דלת המרתף בקול רעש, ונכנס קצין ליטאי בכיר. ללא בושא דרש מן היהודים הכלואים לתת לו סכום כסף כהלוואה. 3,000 רובל דרש, ובתמורה הבטיח להחזיר את כולם לבתיהם, כי ברור לו, כך אמר, שהם אינם קומוניסטים. אחדים, שהיו להם מזמנים בביתם, הסכימו, והקצין הליטאי נטל אותם עמו והוביל אותם תחת משמר לבתיהם. שם קיבל מהם את ה"הלוואה" בתוספת תכשיטים וחפצים יקרי ערך נוספים. תמורתם נתן להם קבלה בחתימת ידו, שבה התחייב להחזיר הכל אחרי המלחמה. הם אפילו לא ידעו את שמו, והיו בטוחים שהחתימה מזויפת. וגם עצה נתן להם, ובחינם – שלא ייצאו לרחוב בשלושת הימים הבאים, משום שנשקפת להם סכנה. הוא הבטיח להביא להם אוכל, אם ייתנו לו עוד "הלוואה קטנה". "אחזיר הכל אחרי המלחמה", הבטיח.

למרבה הפלא קיים הליטאי את הבטחתו לספק להם מזון. לפי אות מוסכם היה מגיע ומכניס במהירות סלים עם מצרכים, וממהר להסתלק. ממנו נודע למסתתרים, שבתקופת ליטא העצמאית היה מורה, ותחת השלטון הסובייטי פוטר ממשרתו. אין לו טענות כלפי היהודים, אמר, הוא רק נגד הקומוניסטים שדיכאו את עמו. כעבור זמן מה נעלם הליטאי, והיהודים שהוצאו מן הכלא נותרו לבדם.

גם דינה ויהודה היו בין אלה המוצאים ממרתף בית הסוהר. הם נשמעו לעצתו של הליטאי ולא יצאו מפתח הבית, ממתנים באימה למה שעוד יעוללו להם הליטאים, מפחדים פחד מוות שמה ילשין עליהם מישהו. ככה עברו עליהם כמה ימים, אך היה ברור להם שלא יוכלו להמשיך בחיים כאלה זמן רב. בהתייעצות עם השוחט הוחלט אפוא שחלק מהם ינסה לברוח. הצעירים – דינה, יהודה וחבריהם סוניה והרשל שהצטרפו אליהם – החליטו לנסות להגיע לגבול הרוסי. הם לא ידעו היכן בדיוק נמצא הגבול, אבל האמינו שזה המוצא היחיד. אף-על-פי שהיה להם קשה להיפרד ממנו, היה ברור שאביה של דינה לא יוכל להצטרף אליהם במצבו. אז עוד האמינו שחיי הזקנים, הנשים, הילדים והחולים לא יהיו בסכנה עם בוא הגרמנים, ורק יהיה עליהם להסתתר מן הליטאים. משמועות ידעו שהצבא הגרמני מתקדם מהר, אבל לא יכלו לדעת עד היכן בדיוק הגיעו הגרמנים.

הארבעה רצו להתגנב מן העיר וללכת מזרחה או צפונה, אך לרוע המזל מיד לאחר צאתם מתחום העיר נפלו לידיה של כנופיית ליטאים, שארבה ליהודים המנסים לברוח. יחד עם

יהודים נוספים שנתפסו גררו אותם אל הפורט השביעי – אחת משרשרת המצודות, שנבנו סביב העיר לפני מלחמת העולם הראשונה. במצודה הופרדו דינה וסוניה מיהודה והרשל. במקום כבר היו אלפי יהודים – גברים, נשים וגם ילדים. את הנשים והילדים הכניסו למרתף; הגברים הושארו בחוץ, תחת כיפת השמים. במכות אילצו את הגברים לחפור בורות גדולים. אוכל לא ניתן, ורבים התעלפו. השומרים הליטאים הרבו לירות על הקהל וגם מעל לראשי האומללים, ורבים נפצעו, ואף היו הרוגים. הנשים הכלואות במרתף לא ידעו דבר על גורל הגברים. מאז הופרדו דינה וסוניה מאהוביהן, לא הגיעה שום שמועה על מה שאירע להם. בתנאים הקשים זקוקות היו לכל כוח עמידתן כדי להתמודד עם המצב, שכן מדי לילה היו השומרים נכנסים למרתף כדי לחפש כסף ונערות יפות לצורכיהם. אל המרתף הגיעו צעקות המעונות; אף אחת מהן לא שבה למרתף.

ערב אחד הוציאו את דינה מן המרתף. לא רחוק מן הדרך שבה הובילו אותה עבד יהודה בחפירת בור. הוא ראה אותה, מובלת פצועה, ושומרים ליטאים שיכורים מקיפים אותה. בגדיה היו קרועים, ופניה שטופות דם. לרגע קפא יהודה כמשותק על מקומו. אחר כך נטל את מעדרו, וכאחוז טירוף התנפל עליהם, משמיע צעקות איומות. אבל הוא לא הספיק: הליטאים נפנו אליו, ועוד לפני שהצליח להכות בהם במעדרו, היה מוטל לרגליהם, המום ופצוע בראשו. את דינה לא ראה עוד.

בבוקר יום שישי אחד בתחילת חודש אוגוסט, אחרי שהבטליון הליטאי מספר 3 הרג כ- 7,000 גברים יהודים בפורט השביעי, סידרו הפרטיזנים הליטאים את הנשים והילדים שנותרו בחיים בשורות. ביניהם היתה סוניה, עדה לזוועות שהתרחשו. זקנה קפצה עליה, שעה הלבין וידיה רעדו. היא חזרה לבד – בלי בעלה ובלי חבריה דינה ויהודה. הליטאים הוליכו אותם מן הפורט השביעי אל הפורט התשיעי. הדרך היתה ארוכה, ורבים התמוטטו. הגרמנים השתלטו על המדינה, וההשתוללות הפרועה של הליטאים נרגעה מעט. לאחר כמה ימים שוחררו הנשארם מהפורט התשיעי וחזרו לבתיהם.

מקור: מאשה גרינבאום, חיים על פי התהום, יד ושם, 1999, עמ' 34-38.